

ПОГОДЖЕНО

рішенням педагогічної ради
від 29 серпня 2024 року

Навчальна програма
з курсу «Всесвітня історія. 7 клас» для закладів
загальної середньої освіти

*Розроблена на основі модельної програми авторів
Пометун О. І., Ремех Т. О., Малієнко Ю. Б., Мороз П. В.*

Вчитель:
Шулежко І.О

2024 р.

Пояснювальна записка

Курс «Всесвітня історія» для 7 класу є продовженням систематичного вивчення курсів історії в закладах загальної середньої освіти. Його особливостями є: по-перше, курс відповідає вимогам систематичного вивчення історії та громадянської освіти; по-друге, вивчення історичного матеріалу здійснюється в широких хронологічних межах; по-третє, матеріал укладено за хронологічним і змістово-логічним принципом; по-четверте, у курсах простежується розвиток подій у різних частинах світу, а також подій на теренах України; по-п'яте: події, що стосуються історії України, розглядаються з урахуванням територіальної цілісності України (або в кордонах сучасної України).

Модельна навчальна програма дає змогу викладати курс, дотримуючись однієї або декількох наукових історичних концепцій. Учитель/вчителька може самостійно обирати наукові концепції. Модельна навчальна програма розроблена на основі Державного стандарту базової середньої освіти.

Освітньою метою курсу є сприяння формуванню в учнів та учениць загальнолюдських цінностей завдяки створенню в них уявлень про минуле людства та України, зокрема розвитку почуття патріотизму й гідності, поваги до власного минулого та минулого інших народів, поваги до прав і свобод людини та визнання цінності верховенства права; ознайомлення з процесами формування та розвитку людського суспільства, взаємовідносин людини із суспільством і природою через осмислення минулого, сучасного та взаємозв'язку між ними і їхнього взаємовпливу.

Завдання курсу — продовжити формувати усвідомлене вивчення історії, дати необхідний поняттєвий апарат і навички дослідницької діяльності відповідно до вікових особливостей учнів та учениць. Крім того, курс покликаний формувати здатність до практичного використання, творчого втілення набутих компетентностей у повсякденному житті суспільства й особистості. Для досягнення мети та реалізації завдання учні та учениці під час опрацювання курсів мають досягти таких обов'язкових результатів навчання:

1. Удосконалення історико-хронологічного мислення, орієнтації в історичному часі, встановленні причинно-наслідкових зв'язків між подіями, явищами й процесами, діяльністю людей та її результатами в часі, виявленні змін і тяглості в житті суспільства.

2. Формування засад геопросторового мислення, орієнтації в соціально-історичному просторі, виявленні взаємозалежності в розвитку суспільства, господарства, культури й навколишнього середовища.

3. Формування ключових елементів критичного мислення, робота з різними джерелами інформації та формулювання історично обґрунтованих питань.

4. Системне мислення, виявлення взаємопов'язаності, взаємозалежності та взаємовпливу історичних подій, явищ, процесів, постатей у контексті відповідних епох; розуміння множинності трактувань минулого й сучасного та зіставлення їхніх інтерпретацій.

5. Усвідомлення ціннісного компонента: власної гідності, діяльність з урахуванням власних прав і свобод, повага до прав і гідності інших осіб, толерантність, протидія проявам дискримінації та нерівного ставлення.

6. Дотримання демократичних принципів, конструктивна взаємодія між учнями та ученицями й учителем/вчителькою.

Модельна навчальна програма предмета «Всесвітня історія» визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання здобувачів освіти, зміст навчального предмета та види навчальної діяльності учнів/учениць для використання в освітньому процесі в порядку, визначеному законодавством. Програму розроблено на основі Державного стандарту базової середньої освіти, яким визначено мету громадянської та історичної освітньої галузі – розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції.

Предмети і курси 7–9 класів належать до базового предметного циклу середньої освіти, що визначає їхнє місце в системі шкільної громадянської та історичної освіти та поміж інших навчальних предметів і курсів. На цьому етапі шкільного життя в учнів/учениць виникають нові мотиви учіння і моделі поведінки: бути освіченими, самостійними, зокрема й у навчанні і пошуку

нових знань, які поступово стають цінністю, активно випробовувати свої сили в різних галузях знань і в різних видах діяльності, самостверджуватись в класному колективі. Це обумовлює необхідність врахування в змісті програм і в організації освітнього процесу їхніх психолого-педагогічних особливостей, поступового розширення та ускладнення історичних і громадянознавчих знань, розвитку предметних і міжпредметних умінь, урізноманітнення видів навчальної діяльності, що відбивається на вимогах до обов'язкових результатів навчання учнів/учениць.

Завдання предмета спрямовані на досягнення мети, реалізують вимоги до обов'язкових результатів навчання громадянської та історичної освітньої галузі, зазначені у Додатку 18 Державного стандарту базової середньої освіти, з урахуванням особливостей предметного циклу, зокрема відображаючи вміння і якості особистості (компетентності), які мають бути сформовані/розвинуті через активну діяльність. Вони передбачають, що наприкінці предметного циклу учень/учениця будуть здатні:

- орієнтуватись в історичному часі: пов'язувати події, явища, процеси з певними історичними періодами; синхронізувати події, явища і процеси; визначати і виокремлювати історичні періоди (епохи) за характерними ознаками; використовувати періодизацію як предмет дослідження;

- орієнтуватись у соціально-історичному просторі: визначати просторові (територіальні) межі історичних подій, явищ і процесів; встановлювати залежності між історичним та географічним просторами; визначати локальний, регіональний, національний і глобальний виміри історичних подій, явищ і процесів; пояснювати зумовленість історичних подій, явищ, процесів, діяльності людей природно-географічним середовищем, взаємодію людини і природи; характеризувати вплив різних чинників на формування громадського простору;

- розкривати цілісність і тяглість історичного процесу: характеризувати причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі й просторі; аналізувати взаємозв'язки та взаємовпливи історичних подій, явищ, процесів, вчинків історичних осіб; розпізнавати і пояснювати прояви історичних змін та історичних процесів у певний період (історичну епоху);

- добирати, класифікувати, аналізувати й критично оцінювати джерела історичної та суспільно значущої інформації: добирати відомості, необхідні для виконання пізнавального і творчого завдання; аналізувати та синтезувати історичну інформацію; визначати достовірність історичних джерел, різних інтерпретацій історичної та суспільної інформації; розпізнавати способи маніпулювання інформацією та ознаки пропаганди;

- інтерпретувати факти, явища, процеси минулого і сучасного; формулювати судження, гіпотезу; добирати та оцінювати аргументи для підтвердження певного судження; дискутувати стосовно важливих для суспільства питань минулого та сучасного;

- усвідомлювати власну гідність та ідентичність; аналізувати свою належність до різних спільнот; пізнавати себе, свої якості та здібності, розвивати і конструктивно їх реалізувати на уроках; пояснювати, що означає бути відповідальним громадянином України;

- діяти з урахуванням принципів демократії, прав людини, прав та обов'язків громадянина: доводити необхідність захисту прав і гідності людини; дотримуватися законів, суспільних норм і правил, які не суперечать правам людини і принципу поваги до людської гідності; тлумачити сутність принципів та механізмів демократії; брати участь у житті школи й громади.

Компетентнісний потенціал освітньої галузі, визначений у Додатку 17 Державного стандарту базової середньої освіти, реалізовуватиметься за рахунок комплексу ключових компетентностей, сформованих наскрізних умінь, ставлень, базових знань. У результаті опанування предмета учні/учениці мають засвоїти основні категорії і поняття, що складають логічну частину базових знань освітньої галузі. Кількість годин у пропонованій програмі відповідає рекомендованому навчальному часу, визначеному Типовою освітньою програмою (наказ Міністерства освіти і науки України № 235 від 19.02.2021 р. «Про затвердження типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти»).

Пріоритети змісту і структура викладання предмета Розвиток громадянського суспільства в Україні, послідовна інтеграція української держави в систему європейських і світових цінностей та демократії потребує формування в учнів/учениць знань, навичок, ставлень та ціннісних характеристик для підтримки, захисту й просування цих ідей. У реаліях сучасного українського суспільства гостро актуалізована проблема формування національної та громадянської

ідентичностей, оскільки ідентичність громадян, об'єднаних не тільки формальною належністю до однієї держави, а й спільною історичною пам'яттю, системою цінностей і смислів, є фундаментом державності. В цьому контексті історія та громадянська освіта покликані надати учням/ученицям цілеспрямований і змістовний навчальний досвід, що відображатиме історичне минуле й сучасні суспільні реалії та сприятиме розвитку відповідних якостей і компетентностей особистості. Тому зміст історичного матеріалу в пропонованій програмі базований, зокрема, на таких пріоритетах:

- акцент на формуванні національної та громадянської ідентичностей учнів/учениць;
- людиноцентризм;
- увиразнення національних і загальнолюдських цінностей у минулому й сьогоденні;
- оптимальне поєднання та взаємозв'язок національної, регіональної та локальної історії;
- багатоперспективність і полікультурність;
- зв'язок минулого і сьогодення;
- внутрішньогалузева та міжгалузева інтеграція.

Інтеграцію як один із ключових складників Державного стандарту базової середньої освіти і послідовної реалізації компетентнісного підходу у пропонованій програмі реалізовано за рахунок таких складників: - викладання курсів у всіх класах здійснюється у хронологічній послідовності – хронологічно узгодженому викладу подій і явищ всесвітньої історії та історії України;

- включення у зміст курсів всесвітньої історії обов'язкового інтегрованого компонента (вступного випереджального та підсумкового узагальнень) на початку і наприкінці кожного класу;

- виокремлення в кожному курсі елементів/сюжетів інтегрованого змісту для цілісного висвітлення перебігу історичного процесу (розгляд подій і процесів української історії у контексті європейської і світової історії, дослідження впливу подій і процесів в Україні на інші країни тощо);

- акцент на формуванні й розвитку ключових компетентностей і наскрізних/предметних умінь освітньої галузі (на рівні визначень і алгоритмів пізнавальної діяльності);

- застосування інтегрованих завдань і проєктів, зокрема через реалізацію рекомендованих у цій програмі видів діяльності;

- збереження наступності з інтегрованим курсом адаптаційного циклу базового рівня освіти (5–6 класи).

Громадянознавчий складник реалізується через застосування загальних категорій (держава, закон, право, суспільні відносини та ін.) та розкриття зв'язків минулого і сучасності на прикладах трансформації найважливіших явищ і процесів суспільного життя: становлення людських спільнот, держав, права, інститутів демократії, громадянства, інституту власності тощо. Складники програми За вимогами Типової освітньої програми запропонована модельна програма містить результативний, змістовий і процесуальний складники, структуровані за відповідними рубриками: «Очікувані результати навчання», «Пропонований зміст навчального предмета», «Види навчальної діяльності». Очікувані результати навчання зорієнтовані на формування/розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь здобувачів освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти у логічному поєднанні знаннєвого, діяльнісного й смислового компонентів. Подані в програмі формулювання очікуваних результатів навчання учнів/учениць є комплексними. Один і той самий результат може бути досягнутий як їхнім залученням до різних видів навчальної діяльності, так і засвоєнням ними історичних знань і громадянських цінностей.

Зміст кожного курсу складається з розділів, що містять переліки певних історичних сюжетів, не розділених на окремі уроки. Вчитель, орієнтуючись на вимоги щодо очікуваних результатів, самостійно визначає назву теми, кількість і перелік питань до кожного уроку залежно від умов організації освітнього процесу, пізнавальних можливостей окремих учнів/учениць і класу в цілому, індивідуального стилю викладання тощо. У програмах курсів відсутня вказівка на кількість навчальних годин за розділами. У межах загальної річної кількості годин учитель самостійно визначає час для роботи над кожним розділом кожної програми, зберігаючи при цьому повноту завдань, визначених як результати і зміст навчання.

Спільними для курсів всесвітньої історії 7, 8 та 9 класів є основні види навчальної діяльності учнів/учениць. Визначення основних видів навчальної діяльності та їх повторюваність зумовлює постійне залучення дитини в активну різноманітну діяльність, що забезпечуватиме реальне досягнення запланованих програмових результатів. Кожний вид навчальної діяльності формує/розвиває компетентності й наскрізні вміння здобувачів/здобувачок освіти. Організація

навчання учнів/учениць 7–9 класів всесвітньої історії передбачає певну динаміку: оперування в кожному наступному класі більшим обсягом інформації, понять і категорій; збільшення обсягів, складності, характеру і видів джерел; урізноманітнення й ускладнення способів діяльності; підвищення ступеня самостійності дитини – від виконання завдання за докладною інструкцією вчителя до власного розв’язання навчальної проблеми.

Запропоновані програмою види навчальної діяльності носять орієнтовний характер, тобто учитель/вчителька мають змогу обирати найдоцільніші з них. З урахуваннями теми, завдань, обраних технологій уроку програмою рекомендовано включати такі види діяльності учнів/учениць:

- підготовка коротких (1–2 хв.) усних повідомлень, які підвищують їхню зацікавленість матеріалом та сприяють розвитку низки наскрізних умінь і ключових компетентностей;

- пошукові завдання: пошук інформації у різних джерелах (підручнику, довідниках, інтернет-джерелах тощо), систематизація, оцінювання якості та достовірності інформації з дотриманням такого алгоритму:

- 1) пошук/опрацювання інформації з різних джерел щодо тлумачення поняття;

- 2) обговорення набутої інформації в класі;

- 3) формулювання визначення понять і термінів; порівняння їх з підручником, словником тощо;

- практичні завдання: розв’язання і складання хронологічних задач, креслення схем і таблиць, заповнення контурних карт, створення медіа текстів тощо;

- завдання з розвитку критичного та системного мислення: аналіз і оцінка інформації різноманітних джерел; формулювання запитань до джерела в цілому та поданої в ньому інформації, розрізнення в ньому фактів і суджень; оцінка достовірності, надійності та повноти запропонованих/знайдених джерел та їх інтерпретацій;

- творчі завдання: створення нових навчальних продуктів, в яких поєднані набуті знання, вміння та особистісні погляди на історичне минуле й сьогодення: віртуальні екскурсії; усні/письмові твори-роздуми, малюнки, макети, 3D макети; реконструкції, рольові й імітаційні ігри тощо;

- обговорення та дискусії на основі відкритих та контroversійних питань історії та суспільного життя: висловлення власних суджень щодо тих чи тих історичних особистостей, вчинків людей, підбір аргументів для захисту власної позиції, участь в обговоренні з дотриманням правил дискутування, діалоги з переконанням інших;

- індивідуальні/групові проєкти: планування власної діяльності на певний проміжок часу, планування співпраці з іншими у проєкті, дослідницька діяльність, співпраця з реалізації проєкту та досягнення результатів, презентація результатів проєкту. Пропоновані програмою зміст та орієнтовні види навчальної діяльності пропонують варіанти урізноманітнення організації діяльності учнів/учениць, не обмежуючи академічну свободу і творчість учителя.

Шляхи реалізації програми та особливості організації освітнього процесу Реалізація мети і завдань предмета «Всесвітня історія» в 7–9 класах можлива за умови активного навчання учнів/учениць, коли вони є суб’єктами навчання: виконують творчі завдання, беруть участь у діалозі, дискусії, ставлять запитання одне одному та вчителю. Така модель навчання потребує від вчителів організації активної діяльності та самостійного дослідження учнів/учениць, врахування багатьох інтересів та інтерпретацій, варіативності думок і відповідей. Системне застосування методів і технологій активного навчання історії як-от мозковий штурм, дискусія, рольова гра, моделювання, аналіз кейсів (випадків, реальних ситуацій суспільного життя), проєктна технологія, взаємонавчання, робота в малих групах, драматизація, портфоліо тощо має системно поєднуватися з іншими методами навчання, зокрема, із роботою з підручником, візуальними та іншими джерелами. На уроках історії мають бути створені умови, за яких кожний учень і кожна учениця матиме змогу індивідуально чи в парі/групі дослідити історичні й суспільні явища, процеси та події, висловити власне судження чи оцінку, обґрунтувати власну позицію, поміркувати вголос, поділитися враженнями та особистим досвідом. Це потребує створення позитивної атмосфери навчання, ефективного й безпечного освітнього середовища, побудови взаємовідносин учасників освітнього процесу на партнерських засадах і взаємоповазі.

Основна частина
7 клас 35 год

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
Вступ (інтегрований з предметом «Історія України»)		
Учень/учениця <i>Називає</i> цивілізації стародавніх часів та їхні здобутки, <i>описує</i> спадщину мешканців України у стародавню добу <i>Користується</i> історичною періодизацією для характеристики історичного періоду Середніх віків (Середньовіччя) як періоду між історією Стародавнього світу та Новою історією <i>Називає і пояснює</i> хронологічні межі та періодизацію Середньовіччя <i>Наводить приклади змін та неперервності в історії суспільства</i> на прикладі Стародавнього світу і Середньовіччя <i>Називає</i> основні події і явища Стародавнього світу і Великого переселення народів <i>Визначає на карті напрямки</i> Великого переселення народів і розселення слов'ян, перебіг подій, явищ, процесів Великого переселення народів та <i>описує</i> їх за картою <i>Характеризує</i> види джерел з історії Середньовіччя та їхні особливості, <i>виявляє</i> смислові зв'язки між різними фрагментами інформації та джерелами різних видів з історії Середньовіччя <i>Називає</i> основні події і явища Стародавнього світу і Великого переселення народів	Середньовіччя як період розвитку людства. Періодизація Середньовіччя Україна в контексті європейського Середньовіччя Велике переселення народів та його наслідки. Розселення слов'ян	<i>Короткі повідомлення:</i> «Велике переселення народів на карті Європи» «Питання «прабатьківщини» слов'ян: що відомо» «Слов'яни на мапі Європи у IV-VI ст.» «Що таке літопис, хроніка» <i>Пошукові завдання:</i> З'ясування хронологічних меж та періодизації Середньовіччя Самостійний пошук 2–3 джерел для характеристики суспільних змін у добу Середньовіччя в Європі та в Україні <i>Практичні завдання та завдання з розвитку критичного і системного мислення:</i> Складання порівняльної таблиці «Ознаки культурно- історичних періодів Стародавнього світу і Середньовіччя» Формулювання запитань до історичних джерел з історії Середньовіччя Аналіз, синтез і застосування інформації, отриманої з історичних джерел, для пояснення особливостей Середньовіччя як періоду між історією Стародавнього світу та Новою історією
Розділ 1. СТАНОВЛЕННЯ ПЕРШИХ ДЕРЖАВ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ		
<i>Називає час</i> утворення Франкської та Візантійської імперій, виникнення ісламу <i>Пояснює</i> культурно-історичні витоки різних систем	Утворення «варварських королівств» Франкська держава. Хлодвіг. Завоювання Карла Великого. Імперія франків. Занепад	<i>Короткі повідомлення:</i> «Карл Великий», «Культура Візантії», «природно-географічні умови Аравії»

літочислення на прикладі християнства та ісламу <i>Розташовує у хронологічній послідовності</i> відомості з історії раннього Середньовіччя та <i>укладає синхроністичну таблицю, наводить приклади спільного і відмінного</i> в історичних подіях, явищах і процесах у Візантії, Франкській імперії, Арабському халіфаті <i>Розрізняє</i> економічні, політичні, культурно-інтелектуальні чинники розвитку суспільства раннього Середньовіччя і <i>пояснює</i> їхній взаємовплив <i>Характеризує організацію влади</i> у «варварських королівствах», Франкській та Візантійській імперіях, Арабському халіфаті <i>Встановлює взаємозв'язки</i> між подіями, явищами і вчинками історичних діячів, наводить приклади, висловлює обґрунтовані судження щодо ролі особи в минулому та сучасності <i>Показує на карті</i> територію «варварських королівств», імперії Карла Великого, напрямки завойовницьких походів арабів <i>Позначає</i> на карті історичні події та об'єкти, перебіг подій, явищ, процесів раннього Середньовіччя <i>Формулює запитання</i> щодо наслідків діяльності людини в природі доби раннього Середньовіччя <i>Визначає наслідки</i> Великого переселення народів, розпаду імперії Карла Великого, виникнення ісламу й завойовницьких походів арабів <i>Самостійно добирає</i> інформацію для виконання завдання, аргументує свій вибір <i>Аргументує</i> власні судження за допомогою історичних фактів, наявних досліджень, доступних історичних джерел та з урахуванням гуманістичних цінностей	і поділімперії Візантійська імперія доби Юстиніана. Розквіт Візантії за Македонської династії та династії Комнінів Культура Візантії. Вплив культури Візантії на духовний розвиток Русі-України Природно-географічні умови Аравійського півострову. Виникнення ісламу. Мухаммад. Арабські завоювання. Арабський халіфат. Арабо-мусульманська культура	<i>Пошукові завдання:</i> З'ясування значення, застосування та ілюстрування прикладами понять «варварське королівство», «експансія», іслам», «Коран», «халіфат» Створення кластерів, хмарин слів Самостійний добір джерел для характеристики Франкської держави, Імперії франків, Арабського халіфату, Візантійської імперії <i>Практичні завдання та завдання з розвитку критичного та системного мислення:</i> Розв'язання/складання хронологічних задач за темами розділу Внесення відомостей із розділу укладання до синхронізованої хронологічної таблиці «Європа в добу раннього Середньовіччя» Аналіз, синтез і застосування інформації, отриманої з історичних джерел, для пояснення причин розквіту та розпаду Франкської імперії, Візантії, Арабського халіфату Формулювання оцінювальних суджень про діяльність історичних осіб (у межах тем розділу), внесок франкської, візантійської та арабо-мусульманської культур у світову історію <i>Творчі завдання (індивідуально, в парах/групах):</i> Історична довідка: «Наслідки Великого переселення народів»/«Наслідки розпаду імперії Карла Великого для сучасної Європи» Історичні портрети: Хлодвіг/ Карл Великий/ Мухаммад Презентація «Кодекс Юстиніана»/ «Вплив культури Візантії на
--	--	--

		духовний розвиток Русі-України» <i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> Чому Карла прозвали Великим? Чи був неминучим розпад імперії Карла Великого? Які чинники обумовили розквіт Візантії? У чому особливості державного устрою Арабського халіфату? Чи є спільне в християнстві та ісламі? Якщо так, то щосаме? <i>Проекти (індивідуальні/ групові):</i> Як виник іслам та ісламське літочислення Коран – священна книга мусульман Візантійська та арабо-мусульманська культури: найвизначніші пам'ятки Салічна правда – правова пам'ятка франків Слов'яни – сусіди франкської імперії» Сучасні країни Аравійського півострова
Розділ 2. ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СУСПІЛЬСТВА		
<i>Характеризує</i> діяльність людини у природно-географічному середовищі в Середньовіччі, <i>наводить приклади</i> впливу людини на природу в минулому і сьогодні <i>За історичними джерелами визначає</i> особливості суспільних відносин епохи феодалізму <i>Описує</i> явища і процеси, пов'язані з рухом середньовічного населення та колонізацією за картою <i>Показує</i> на карті найбільші міста Європи, основні торговельні шляхи Середньовіччя, територію поширення християнства <i>Визначає</i> причини, <i>описує</i> перебіг, <i>встановлює сутність</i> і наслідки колонізаційних та міграційних процесів Середньовіччя <i>Ставить обґрунтовані/ доречні запитання</i> до змісту	Взаємодія людини і природи в просторі Європи, України Рух населення. Внутрішні зовнішня колонізація. Три стани середньовічного суспільства. Феодалізм. Середньовічне місто та його мешканці. Середньовічні міста на українських землях. Роль християнської церкви в ранньому Середньовіччі.	<i>Короткі повідомлення учнів:</i> «три стани середньовічного суспільства», «еретики середньовічної Європи» <i>Пошукові завдання:</i> З'ясування значення, застосування та ілюстрування прикладами понять: «внутрішня колонізація», «зовнішня колонізація», «міграція», «християнська церква», «стан», «станове суспільство», «феод», «феодалізм», «васалітет», «Ганза», «гільдія», «лихварство», «майстер», «міська комуна», «підмайстер», «учень», «цех»

здобутої інформації (у межах теми) <i>Визначає</i> поєднання політичних, економічних, соціальних, технологічних, культурних та інших чинників, які впливали один на одного і творили середньовічну епоху <i>Використовує</i> інформацію із суміжних галузей знань для характеристики середньовічних і сучасних соціокультурних явищ, процесів <i>Визначає та пояснює</i>, що для людини Середньовіччя означала належність до соціокультурної спільноти <i>Пояснює</i>, як належність до різних спільнот і зовнішні чинники впливали на формування поглядів та переконань середньовічної людини		Складання речень, ребусів, кросвордів із тем розділу Самостійний вибір/добір джерел для розв'язання запропонованого завдання за заданими критеріями з тем розділу <i>Практичні завдання та завдання з розвитку критичного та системного мислення:</i> Опрацювання карт/контурних карт за темами розділу Письмовий/усний опис способу життя представників основних станів середньовічного суспільства на основі історичних реконструкцій та речових джерел Аналіз візуальних джерел щодо взаємодії людини і природи, християнської церкви (у межах теми за запропонованим алгоритмом) Зіставлення даних карти з текстом підручника та іншими джерелами для пояснення впливу клімату, географічного розташування, доступу до природних ресурсів на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій та впливу діяльності людини на природу в епоху Середніх віків Визначення на основі джерел причин, сутності і наслідків колонізаційних та міграційних процесів Середньовіччя (складання схем, ментальної карти) Складання схеми/опису подій на основі карти «Торговельний світ Середньовічної Європи» <i>Творчі завдання (індивідуально, в</i>
---	--	--

		<i>парах/групах):</i> Підготовка презентації (п'єси, «живої» картини) повсякденного життя у феодальному замку, міському будинку (майстерня, крамниця), селянській господі Створення малюнку середньовічного міста / сільської громади <i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> Чому роль християнської церкви у суспільстві постійно зростала? Чи сприяв цеховий устрій розвитку економіки? <i>Проекти (індивідуальні/групові):</i> Як працював середньовічний цех Ієрархія християнської церкви та її роль у суспільстві Поширення Магдебурзького права в українських землях
Розділ 3. ЄВРОПЕЙСЬКІ ДЕРЖАВИ В X–XV СТ. ДОБА ВІКІНГІВ. ХРЕСТОВІ ПОХОДИ		
<i>Демонструє</i> знання перебігу подій, явищ, процесів у часі в межах X–XV ст. <i>Називає</i> час походів вікінгів, нормандського завоювання Англії, хрестових походів, Реконкісти, Столітньої війни, утворення Священної Римської імперії «Війни троянд»; <i>дати</i> початку скликання англійського парламенту та Генеральних штатів у Франції, ухвалення «Великої хартії вольностей» <i>Укладає</i> синхронізовану хронологічну таблицю «Європа в X–XV ст.» <i>Встановлює</i> взаємозв'язки між подіями, явищами, процесами, вчинками історичних діячів середньовічної епохи, <i>наводить приклади</i> <i>Визначає</i> передумови, розрізняє результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів Середньовіччя <i>Показує</i> на карті та описує на основі карти історичні події та об'єкти, перебіг подій, явищ, процесів,	Походи і завоювання вікінгів. Вплив військово-торгових груп норманів-русів на землях Русі- України Хрестові походи. Духовно-рицарські ордени Середньовічні держави: від роздробленості до станово-представницьких монархій Франція в XI–XV ст. Столітня війна. Об'єднання Франції Англія в XI–XV ст. «Велика хартія вольностей». «Війна троянд» Реконкіста. Династична унія Ізабелль I і Фернандо II та утворення Королівства Іспанії Священна Римська імперія. Устрій. Закріплення	<i>Короткі повідомлення учнів:</i> походи вікінгів, хрестові походи (дитячий хрестовий похід), духовно-рицарські ордени, Реконкіста в Іспанії, середньовічна Венеція <i>Пошукові завдання:</i> З'ясування значення, застосування та ілюстрування прикладами понять: «вікінги», «Генеральні штати», «династична унія», «духовно-рицарські ордени», «парламент» («кортеси», «сейм»), «Реконкіста», «станово-представницька монархія», «феодальна роздробленість», «хрестові походи» Добір інформації за визначеними критеріями із встановленням виду, часу і місця появи джерела, його призначення і

зокрема: походи вікінгів, хрестові походи, Реконкісту, Столітню війну, кордони середньовічних держав, порівнює інформацію з різних карт, визначає її повноту <i>Перетворює інформацію з історичних та географічних карт, іншого умовно-графічного матеріалу в текстову форму і навпаки</i> <i>Встановлює вид, час і місце появи, призначення і авторство історичного джерела</i> <i>За самостійно визначеними критеріями добирає інформацію для виконання завдання, аргументує свій вибір</i> <i>На основі аналізу джерела ідентифікує події та явища політичної, соціальної, економічної, культурно-інтелектуальної історії, історії повсякденності Середньовіччя</i> <i>Аргументує за допомогою історичних фактів вплив на поведінку людини подій політичного, економічного та духовного життя</i> <i>Аргументує важливість Хартії вольностей для подальшого розвитку ідей щодо прав людини</i> <i>Наводить приклади способів впливу громадян на політичні та суспільні процеси у добу Середніх віків й нині</i> <i>Оцінює якість виконання роботи за допомогою рефлексії та конструктивного зворотного зв'язку</i>	роздробленості Італійські торговельні Генуя, Венеція республіки:	авторства для виконання завдань (відповіді на запитання, розв'язання проблеми тощо) З'ясування способів пошуку та нагромадження інформації для характеристики змін у розвитку окремої країни у зазначених хронологічних межах Середньовіччя <i>Практичні завдання та завдання з розвитку критичного та системного мислення</i> Складання опитувальника/тесту для перевірки знань за розділом (на розташування в хронологічній послідовності відомостей про походи вікінгів, формування середньовічних держав (від роздробленості до станово-представницьких монархій/ республік), хрестові походи і держави хрестоносців тощо) Укладання синхроністичної таблиці подій і явищ у країнах середньовічної Європи (в означені століття, в межах розділу) Укладання порівняльних таблиць явищ і процесів, що відбувались X–XV ст. Складання таблиці/опису подій на основі карти («Хрестові походи», «Походи вікінгів» тощо) Усний/письмовий опис важливих подій і явищ життя країн Європи в X–XV ст. на основі історичних реконструкцій та історичних джерел (на прикладі однієї держави на вибір) Аналіз історичного джерела для ідентифікації подій і явищ соціально-політичного життя країн Середньовіччя та їхнього взаємозв'язку
--	--	--

		Порівняння (усне/письмове за таблицею) середньовічних монархій Західної Європи (на вибір учителя) Визначення на основі джерел причин і наслідків хрестових походів, Реконкісти, Столітньої війни, «Війни троянд» <i>Творчі завдання (індивідуально, в парах/групах):</i> Твір «Щоденник учасника походу вікінгів/хрестового походу» Розгорнутий план «Найсуттєвіші зміни, що відбувались у розвитку держав у X–XV ст.» Сценарій науково-популярного, короткометражного фільму щодо важливої події доби Середньовіччя <i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> У чому значення принципу недоторканності особи для становлення правової культури європейської цивілізації? Яка цінність «Великої хартії вольностей» для сучасних європейців, її значення для становлення європейської правової культури? Чому перемогу в Столітній війні здобула Франція? Як пов'язане існування в багатьох демократичних країнах суду присяжних із демократичним ладом? <i>Проекти (індивідуальні/групові):</i> Жанна д'Арк та її самопожертва Військо та кораблі вікінгів Англійський парламент у Середньовіччі та сьогодні
--	--	---

Укладає таблиці узагальнення щодо наукових і технічних досягнень, архітектури та мистецтва Середньовіччя, наводить приклади спільного і відмінного в історичних подіях, явищах і процесах епохи Називає хронологічні межі Раннього Відродження, дату розколу християнської церкви, час винайдення книгодрукування Виявляє і пояснює ознаки культурно-історичних явищ періоду Середньовіччя Пояснює залежність перебігу історичних подій, явищ і процесів від панівних суспільних ідей Раннього Відродження та гуманізму Наводить приклади змін та неперервності в історії культури Середньовіччя, пояснює цю взаємодію Показує/позначає на карті пам'ятки культури Середньовіччя За самостійно визначеними критеріями добирає інформацію для характеристики пам'яток культури епохи V – XV ст., аргументує свій вибір Визначає риси і пояснює цілісність епохи Середньовіччя у політичній, економічній, соціальній, культурно-інтелектуальній сферах Формулює та висловлює судження стосовно суспільних ідей з урахуванням власного досвіду, різних видів інформації Створює власний інтелектуальний продукт, дотримуючись засад академічної доброчесності Характеризує об'єкти громадського простору Середньовіччя за певними критеріями Пояснює важливість заходів щодо збереження і популяризації пам'яток історії, культури Середньовіччя та туристичних об'єктів Визначає належність культурно-історичних пам'яток до географічних, етнографічних та	Церковний розкол 1054 р. Католицька церква в XI–XV ст. Середньовічні школи та університети. Юрій Дрогобич. Школи Русі-України, Волинсько-Галицької держави Наукові й технічні досягнення Книгодрукування. Архітектура і мистецтво Раннє Відродження. Гуманізм	<i>Короткі повідомлення:</i> освіта і школа в Середньовіччі, технічні винаходи доби Середніх віків, винахід книгодрукування, видатні пам'ятки архітектури раннього Відродження, інквізиція <i>Пошукові завдання:</i> З'ясування значення, застосування та ілюстрування прикладами понять: «вітраж», «готичний стиль», «гуманізм», «єретик», «інквізиція», «Раннє Відродження», «романський стиль», «університет» Складання речень, ребусів, кросвордів, хмар слів із темрозділу Самостійний вибір/добір джерел для характеристики змін в архітектурі і мистецтві, опису і моделювання пам'яток періоду <i>Практичні завдання та завдання з розвитку критичного та системного мислення:</i> Укладання таблиць узагальнення щодо наукових і технічних досягнень, архітектури та мистецтва Середньовіччя Порівняння за допомогою таблиць і визначення спільного і відмінного в історичних подіях, явищах і процесах (католицька і православна церква, громадські простори Стародавнього світу і Середньовіччя, скульптура античності і Середньовіччя) Укладання схем: основні чинники, що сприяли Відродженню, основні риси мистецтва Середньовіччя, ідеї Відродження, їхні прояви в житті суспільства Висловлення суджень щодо
--	--	---

історичних регіонів, країн, цивілізацій <i>Використовує інформацію із суміжних галузей знань</i> для характеристики тогочасних культурних явищ і процесів <i>Пояснює і наводить приклади</i> єдності, розмаїття і багатовимірності Середньовіччя та його впливу на сучасність <i>Формулює і аргументовано висловлює</i> власну думку, відстоює у дискусії власні погляди та переконання (із тем розділу)		причин і наслідків змін у розвитку духовного світу людини в період Середньовіччя <i>Творчі завдання (індивідуально, в парах/групах):</i> Повідомлення: Юрій Дрогобич – ректор Болонського університету Твір «Життя середньовічного студента», «Диспут у середньовічному університеті» Віртуальна екскурсія пам'ятками архітектури Середньовіччя Підготовка та представлення презентацій, планів та/або описів віртуальних екскурсій «Пам'ятки мистецтва Середньовіччя» <i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> Чому в середньовічному суспільстві з'являлися єретики? Чому Йоганна Гутенберга називають батьком книгодрукування? Чому Відродження почалось в Італії? <i>Проекти (індивідуальні/групові):</i> Пам'ятки Середньовіччя в музеях Болонський університет у Середньовіччі й нині Внесок Роджера Бекона та Йоганна Гутенберга у світову науку та освіту
Розділ 5. ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ В XI–XV СТ.		
<i>Демонструє знання</i> перебігу подій, явищ, процесів у часі в країнах Центральної та Східної Європи в XI–XV ст. <i>Називає</i> час гуситських війн, монгольської навали на Східну Європу, утворення Польського, Угорського, Чеського королівств, Османської імперії, Золотої Орди, Новгородської боярської республіки, Великого князівства Московського, дату Грюнвальдської	Велике князівство Литовське за правління Ольгерда (Дмитра) Гедиміновича. Українські землі в складі Великого князівства Литовського Польське королівство за Казимира III. Українські землі в складі польського королівства Боротьба Великого князівства	<i>Короткі повідомлення:</i> підпорядкування Московського князівства Монгольській імперії (Золотій Орді), Грюнвальдська битва, культура Османської імперії <i>Пошукові завдання:</i> З'ясування значення, застосування та ілюстрування прикладами понять:

битви, падіння Константинополя <i>Укладає</i> синхронізовану хронологічну <i>таблицю</i> «Країни Центральної та Східної Європи у XI–XV ст.» <i>Показує/позначає</i> на карті історичні події та об'єкти, перебіг подій, явищ, процесів у країнах Центральної та Східної Європи у XI–XV ст., території Польщі, Угорщини, Чехії, Великого князівства Московського, Новгородської боярської республіки, Золотої Орди, напрямки походів монголів <i>Пояснює і наводить приклади єдності, розмаїття, багатовимірності та взаємовпливів</i> минулого країн Центральної та Східної Європи у XI–XV ст. та їхній вплив на сучасність <i>Висловлює</i> обґрунтовані судження щодо ролі історичних постатей (у межах розділу) <i>Пояснює причини, результати і наслідки</i> історичних подій, явищ, процесів, використовуючи відповідні поняття і терміни (в межах розділу) <i>Аргументує</i> власні судження за допомогою історичних фактів, доступних історичних джерел та з урахуванням гуманістичних цінностей із тем розділу <i>Виявляє інтереси різних спільнот/ груп</i> суспільства країн Центральної та Східної Європи і визначає шляхи їх узгодження для розв'язання проблем відповідних спільнот/ груп	Литовського та Польського королівства з Тевтонським орденом Угорське королівство за Стефана I Гуситські війни в Чехії. Монгольське панування. Новгородська боярська республіка. Устрій та територіальні загарбання Великого князівства Московського в XIV – на початку XVI ст. Костянтин Острозький. Битва під Оршею. Утворення Османської імперії. Правління Мехмеда II. Культура Османської імперії	«гуситські війни», «боярська республіка», «турки-османи» Складання речень-прикладів на історичному матеріалі Створення хмар слів, кластерів до наведених понять <i>Короткі повідомлення:</i> підпорядкування Московського князівства Монгольській імперії (Золотій Орді), Грюнвальдська битва, культура Османської імперії <i>Пошукові завдання:</i> З'ясування значення, застосування та ілюстрування прикладами понять: «гуситські війни», «боярська республіка», «турки-османи» Складання речень-прикладів на історичному матеріалі Створення хмар слів, кластерів до наведених понять Добір інформації з кількох джерел (із встановленням особливостей і достовірності історичних джерел) для виконання завдання (відповіді на запитання, розв'язання проблеми тощо) <i>Практичні завдання з розвитку критичного та системного мислення</i> Розв'язання/складання хронологічних задач/завдань з обчислення часу (в межах розділу); Складання хронологічних і синхроністичних таблиць з історії країн регіону Формулювання запитань до історичних джерел з тем розділу Аналіз, синтез і застосування інформації з різних джерел для пояснення сутності, причин і наслідків подій і явищ; порівняння
---	--	---

		явищ і процесів, що відбувались в різних країнах Центральної та Східної Європи у XI–XV ст. Формулювання суджень про діяльність історичних осіб(у межах розділу) Складання порівняльних, причиново-наслідкових схем, таблиць, інфографіки з характеристики зовнішньої та внутрішньої політики правителів держав Центральної та Східної Європи у XI–XV ст. Самостійний вибір/добір джерел для відповідей на запропоновані запитання та виконання завдань із тем розділу <i>Творчі завдання (індивідуально, в парах/групах):</i> Медійна реконструкція історичних подій: «Грюнвальдська битва», «Завоювання Новгород Москвою», «Штурм Константинополя турками» Історичні портрети (на вибір): Ольгерд Гедимінович, Казимир III, Стефан I, Ян Гус, Ян Жижка, Мехмед II); Уявне інтерв'ю із сучасником гуситських війн/Грюнвальдської битви, штурму/оборони Константинополя Сценарій короткометражного фільму: «Кревська унія і Україна», «Падіння Константинополя» (на вибір) <i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> Як географічне положення Польщі впливало на її розвиток? Як напис «Любіть один одного, бажайте всім правди» на пам'ятнику Яну Гусу в м. Прага (Чехія) розкриває філософію життя цього діяча? Які наслідки для різних країн
--	--	---

		Європи мали завоювання турків-османів? Кого нині прозивають «яничарами»? У чому взаємовплив культур і цивілізацій в період Середньовіччя? <i>Проекти (індивідуальні/групові):</i> Велике князівство Литовське і Україна: взаємозв'язки і взаємовпливи За що і як боролись гусити Софійські собори: коли, чому, хто їх зводили Зв'язки Русі-України та Волинсько-Галицької держави із європейськими країнами
Розділ 6. ЦИВІЛІЗАЦІЇ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СХОДУ (оглядово)		
<i>Визначає віддаленість і тривалість</i> подій, явищ, процесів у різних країнах (у межах розділу) <i>Визначає</i> причини змін у житті суспільства країн Середньовічного Сходу (з допомогою вчителя) <i>Наводить</i> приклади змін та неперервності в історії суспільств Середньовічного Сходу <i>Визначає</i> належність культурно-історичних пам'яток, господарських об'єктів до географічних, етнографічних та історичних регіонів, країн, цивілізацій Середньовічного Сходу <i>Характеризує</i> діяльність людини у природно-географічному середовищі країн Середньовічного Сходу в різні історичні періоди, <i>наводить приклади</i> впливу людини на природу в минулому і сьогоденні, чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій, <i>визначає</i> тенденції економічного розвитку За самостійно визначеними критеріями <i>добирає</i> інформацію для виконання завдання, аргументує свій вибір (у межах розділу) <i>Формулює і аргументовано висловлює, відстоює у дискусії</i> власні погляди та переконання з тем розділу	Делійський султанат. Досягнення індійської культури Держава і суспільство в середньовічному Китаї. Досягнення китайської культури Суспільство та культура середньовічної Японії	<i>Короткі повідомлення:</i> Досягнення культури Китаю, Індії, Японії <i>Пошукові завдання:</i> З'ясування значення, застосування та ілюстрування прикладами понять: «Піднебесна імперія», «каста», «індуїзм» «султанат» Створення хмар слів, кластерів до зазначених понять, складання речень-прикладів на історичному матеріалі Добір інформації з кількох джерел (із встановленням їх особливостей і достовірності) для виконання завдання, наприклад, відповіді на запитання щодо значення культурних досягнень середньовічних Японії, Китаю та Індії для формування європейського культурного простору <i>Практичні завдання з розвитку критичного та системного мислення:</i> Розв'язання/складання хронологічних задач/завдань з обчислення часу (в межах розділу);

		Складання хронологічних і синхроністичних таблиць з історії країн регіону Формулювання запитань до історичних джерел із тем розділу Формулювання аргументів щодо особливостей розвитку країн Середньовічного Сходу на основі аналізу джерел Самостійний вибір/добір джерел для відповідей на запропоновані запитання та виконання завдань із тем розділу <i>Творчі завдання (індивідуально, в парах/групах):</i> Розробка і презентація уявних екскурсій середньовічних пам'яток культури Китаю, Японії та Індії Складання кросвордів, текстів, ребусів на матеріалі розділу <i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> Як географічне положення кожної з країн регіону впливало на її розвиток? Які особливості китайського/індійського/японського середньовічного суспільства вплинули на сучасний розвиток цих країн? Які знання про середньовічний Китай допоможуть осягнути його сьогодення? Хто такі самураї і який їхній вплив на японське суспільство? <i>Проекти (індивідуальні/групові):</i> Підготовка й представлення презентації (вікторини, квесту) про культурні досягнення середньовічного Сходу, які вплинули на формування європейського
--	--	--

		культурного простору Особливості державного устрою Китаю Китайська армія: особливості озброєння і тактики Особливості японського художнього мистецтва
Інтегроване узагальнення до курсу. Спадщина Середньовіччя в історії людства і України		
<i>Визначає</i> характерні ознаки Середньовіччя <i>Називає і пояснює</i> хронологічні межі середньовічного періоду в історії світу й України та його особливості <i>Розкриває</i> період Середньовіччя в Україні як княжу добу, періоди якої збігаються з відповідними періодами європейської історії <i>Визначає</i> риси і <i>пояснює</i> цілісність історичних періодів Середньовіччя у політичній, економічній, соціальній, культурно-інтелектуальній сферах <i>Визначає</i> на підставі укладеної протягом навчального року синхронізованої хронологічної таблиці «Європа в добу Середньовіччя» місце Русі-України в загальноєвропейських політичних, господарських і культурних процесах <i>Показує на карті</i> основні історичні об'єкти V – XV ст. <i>Характеризує</i> діяльність людей у природно-географічному середовищі в різні періоди Середньовіччя, наводить приклади впливу людини на природу в минулому і сьогоденні <i>Встановлює</i> взаємозв'язки між подіями, явищами у різних країнах середньовічної Європи <i>Пояснює</i> взаємопов'язаність і взаємозалежність процесів господарського, соціального, політичного й культурного життя русько-українського, візантійського та європейських суспільств <i>Пояснює і наводить приклади</i> єдності, розмаїття і багатомірності середньовічного минулого Європи, Русі-України та їхнього впливу на сучасність	Особливості історичного розвитку людства в епоху Середніх віків Україна в подіях, явищах і процесах середньовічної Європи. Здобутки середньовічного русько-українського суспільства Внесок Русі-України у формування європейської цивілізації	<i>Короткі повідомлення:</i> Особливості середньовічних міст (регіон – на вибір учня/учениці), «Визначні події/постаті/пам'ятки середньовічної історії Русі-України, Європи, світу» <i>Практичні завдання та завдання з розвитку критичного та системного мислення:</i> Опрацювання карт/контурних карт із тем розділу Складання порівняльних, причинно-наслідкових схем, таблиць, інфографіки з тем розділу Аналіз, синтез і застосування інформації, отриманої з історичних джерел для пояснення цивілізаційних здобутків середньовічного українського, європейського, східного суспільств, формулювання суджень про діяльність історичних осіб (у межах тем розділу) <i>Творчі завдання (індивідуально, в парах/групах):</i> Історичне есе: значення середньовічних держав на території України для подальшого розвитку українського суспільства/культури (на вибір учня/учениці) Презентації/уявні екскурсії: Київ і київська земля XII– XIII ст., Чернігівське і Переяславське князівства XII– XIII ст., Волинське і Галицьке князівства XII–XIII

Характеризує цивілізаційні здобутки русько-українського суспільства у IX–XV ст. Наводить приклади, висловлює обґрунтовані судження щодо ролі особи в історії Середньовіччя та сучасності		ст., Волинсько-Галицьке князівство – «Держава Романовичів» XIII–XIV ст. Підготовка та представлення презентацій, описів здобутків населення України у IX–XV ст. Обговорення та дискусії (орієнтовні теми): Що можемо називати спадщиною Середньовіччя в історії Європи та світу? Що у спадщині Русі-України можна вважати внеском взагальноєвропейську культурну спадщину? Що би ви назвали «уроками» Середньовіччя? Як проявились візантійська, руська та західноєвропейська (католицька) культурні традиції в пам'ятках культури Середньовіччя? У чому виявляються особливості українського Середньовіччя порівняно з історією Західної Європи?
--	--	---

Шляхи реалізації програми

Системне застосування методів і технологій активного навчання історії як-от мозковий штурм, дискусія, рольова гра, моделювання, аналіз кейсів (випадків, реальних ситуацій суспільного життя), проектна технологія, взаємонавчання, робота в малих групах, драматизація, портфоліо тощо має системно поєднуватися з іншими методами навчання, зокрема, із роботою з різноманітними джерелами (підручником, медіа текстами, візуальними джерелами тощо).

На уроках історії мають бути створені умови, за яких кожний учень і кожна учениця матиме змогу індивідуально чи в парі/групі дослідити історичні й суспільні явища, процеси та події, висловити власне судження чи оцінку, обґрунтувати власну позицію, поміркувати вголос, поділитися враженнями та особистим досвідом. Це потребує створення позитивної атмосфери навчання, ефективного й безпечного освітнього середовища, побудови взаємовідносин учасників освітнього процесу на партнерських засадах і взаємоповазі.

Реалізація курсу можлива в результаті використання активних та інтерактивних методів навчання.

- Учні та учениці мають поєднувати як урочну, так і позаурочну діяльність із використанням офлайн та онлайн засобів навчання.
- Реалізація програми враховує використання підручника та додаткових матеріалів, а також самостійний пошук інформації учнями та ученицями, у тому числі в інтернеті.
- Навчання має поєднувати індивідуальну роботу поряд із груповою в усіх формах (парна, малі та великі групи).
- Під час вивчення курсу доцільно активно використовувати дослідницьку роботу (як індивідуально, так і в групах), реалізовувати учнівські проекти.
- Курс поєднує теоретичну та практичну роботу шляхом проведення творчих і практичних робіт.
- Навчання має базуватися на позитивній атмосфері з урахуванням досвіду як дітей, так і педагогів.
- Особливу увагу під час вивчення курсу необхідно приділити розвитку критичного мислення на матеріалах минулого й сучасності.
- Доречним буде використання життєвих ситуацій, кейсів реальних подій за допомогою аналізу, рольових і ситуаційних ігор, форум-театру та інших методів.
- Діяльність учителя/вчительки не має обмежуватися тільки пропонованими методами, слід застосовувати й власні, експериментальні, творчі форми.

Наскрізнi лінії та предметні компетентності

Наскрізна змістова лінія **«Екологічна безпека й сталий розвиток»** націлена на формування в учнів соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь. Реалізація змістової лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» здійснюється на основі творів мистецтва та художньо-творчої діяльності у процесі виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до природи; усвідомлення себе частиною світу, в якому все взаємопов'язане; розуміння єдності національно-регіональних цінностей і глобальних людських пріоритетів.

Наскрізна змістова лінія **«Громадянська відповідальність»** спрямована на виховання відповідального громадянина своєї держави. Вагомою її складовою є формування в учнів культурної самосвідомості – здатності розуміти роль культури у становленні способу мислення і поведінки людей, шанобливого, толерантного ставлення до культурних надбань свого народу, країни, світу; усвідомлення власної значущості і відповідальності щодо причетності до свого народу. Це здійснюється під час опанування учнями досягнень українського мистецтва, зокрема в контексті світової мистецької спадщини.

Наскрізна змістова лінія **«Здоров'я і безпека»** націлена на формування духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінного члена суспільства, який здатний дотримуватися здорового способу життя і формувати безпечне життєве середовище. Її реалізація засобами мистецтва сприятиме гармонізації інтелектуальної та емоційної сфер особистості. Це відбувається у процесі

усвідомлення учнями впливу мистецтва на емоційну сферу людини, зокрема через емоційно-образне пізнання навколишнього світу на основі синтезу різних видів мистецтва; ознайомлення з елементами арттерапії, які сприятимуть збагаченню емоційно-почуттєвої сфери школярів, зниженню кількості захворювань та поведінкових ризиків.

Наскрізна змістова лінія «**Підприємливість і фінансова грамотність**» націлена на формування проактивної особистості, яка вміє планувати й досягати поставлених цілей, розвиває свої лідерські якості тощо. Вона реалізується у процесі формування в учнів умінь реально визначати свої сильні й слабкі сторони; мотивації учнів до виявлення творчих ініціатив та сприяння їхній реалізації, зокрема через втілення їх у практичній художньо-творчій діяльності (індивідуальній і колективній).

Розвиток наскрізних вмінь

Наскрізне вміння	Вид діяльності
1. Читання та розуміння	Читання тексту підручника або слухання інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями
2. Уміння висловлювати власну думку усно і письмово	Короткі повідомлення учнів, обговорення та дискусії
3. Критичне та системне мислення	Пошукові завдання, практичні завдання
4. Здатність логічно обґрунтовувати позицію	Складання речень, ребусів, кросвордів із застосування понять, читання легенди карти
5. Творчість	Творчі завдання (індивідуально, в парах/групах): уявна екскурсія, малюнок
6. Ініціативність	Пошукові завдання, робота в групах
7. Вміння конструктивно керувати емоціями	Обговорення та дискусії (орієнтовні теми)
8. Вміння оцінювати ризики та приймати рішення	Визначати позитивні і негативні чинники історичних подій
9. Вміння розв'язувати проблеми	Вирішувати проблемні питання
10. Здатність співпрацювати з іншими людьми	Створення проєктів у групах

Під час реалізації програми здобувачі освіти мають формувати на відповідному віковому рівні такі **ключові компетентності**:

Ключова компетентність	Уміння та ставлення
Вільне володіння державною мовою	Уміння: - читати і розуміти перекладені та адаптовані державною мовою писемні джерела, авторські публікації на історичні та актуальні для суспільства теми - шукати інформацію та використовувати різні види джерел, формулювати та наводити обґрунтовані аргументи - володіти термінологією в межах громадянської та історичної освітньої галузі - створювати висловлення різних стилів в усній і письмовій формі на історичні та актуальні для суспільства теми - вести аргументовану дискусію - розпізнавати мовні засоби впливу, розрізняти техніки переконування та маніпуляції Ставлення: - повага до української мови як державної, зацікавленість у її розвитку, розуміння цінності кожної мови

	критичне сприйняття інформації історичного та суспільно-політичного характеру розуміння та використання мови в позитивний та соціально відповідальний спосіб
Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами	Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) мовою Уміння: створювати висловлення в усній і письмовій формі стосовно історії і сучасності національної (етнічної, мовної) спільноти в Україні створювати інформаційні продукти щодо історії, культури і розвитку суспільства регіону та/або країни, з якою пов'язане походження родини вести дискусію щодо основ розвитку держави та суспільства, засад демократії, прав і свобод людини володіти основною термінологією рідної мови в межах громадянської та історичної галузі Ставлення: повага до рідної мови, розуміння її цінності
	Здатність спілкуватися іноземними мовами Уміння: читати і розуміти науково-популярні публікації, публіцистичні та художні твори іноземними мовами здійснювати пошук потрібної інформації іноземними мовами висловлюватися в усній і письмовій формі іноземною мовою стосовно актуальних тем історії та суспільства спілкуватися з носіями інших мов для обміну історичною, правовою та іншою актуальною для суспільства інформацією Ставлення: інтерес до історії та сучасності інших країн розуміння важливості вивчення іноземних мов для розширення кола спілкування та отримання інформації про світ цінування культурної різноманітності, інтерес до різних мов і міжкультурного спілкування
Математична компетентність	Уміння: правильно оперувати цифровими даними, математичними поняттями для глибокого пізнання, пояснення минулого та сучасних суспільних подій перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема тощо) та використовувати її в поясненнях встановлювати зв'язки між фрагментами даних і джерелами різних видів використовувати математичні методи та дані, розуміти способи маніпулювання ними Ставлення: прагнення обирати раціональні способи пояснення подій минулого, причин та можливих способів розв'язання сучасних соціальних, політичних, економічних проблем розуміння важливості математичного опрацювання даних для створення науково обґрунтованих висновків
Компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій	Уміння: оцінювати та пояснювати взаємодію людини та довкілля в різні історичні періоди розкривати зміст, значення, вплив технологій, технічних винаходів та наукових досягнень на перебіг історичних подій, явищ і процесів Ставлення: сталий інтерес до наукових досягнень і здобутків природничих наук визнання цінності природних ресурсів для сьогодення та майбутніх поколінь і раціональне використання їх у повсякденному житті

Інноваційність	Уміння: генерувати нові ідеї, оцінювати їх переваги і ризики наводити історичні приклади впливу інновацій на суспільне життя Ставлення: готовність ініціювати, критично оцінювати та впроваджувати нові знання, способи діяльності, норми, що забезпечують сталий розвиток громади та суспільства
Екологічна компетентність	Уміння: визначати ризики та наслідки впливу людини на довкілля, передбачати можливості екологічних загроз моделювати свою поведінку на основі розуміння наявних екологічних загроз критично оцінювати роль людини та держав у досягненні Цілей сталого розвитку ООН Ставлення: готовність реагувати на ризики екологічних загроз усвідомлення важливості захисту природи, сприяння сталому розвитку суспільства
Інформаційно-комунікаційна компетентність	Уміння: використовувати цифрові технології для пошуку потрібної історичної та соціальної інформації, її добору, перевірки, впорядкування і поширення критично оцінювати, виявляти маніпуляції історичною та актуальною для суспільства інформацією у процесі аналізу електронних медіа дотримуватися авторського права та етичних норм у роботі з інформацією та під час онлайн-спілкування створювати вербальні та візуальні (графіки, діаграми, фільми) повідомлення, мультимедійні презентації соціального та історичного змісту, поширювати їх Ставлення: критичне ставлення до інформації з різних джерел відповідальне використання засобів масової інформації
Навчання впродовж життя	Уміння: визначати власні навчальні цілі аналізувати процес власного навчання, відстежувати зміни у сприйнятті інформації знаходити та опрацьовувати джерела суспільно важливої інформації із застосуванням доцільних для цього методів розуміти роль освіти, навчання для людини та суспільства сьогодні та в історичній ретроспективі аналізувати та узагальнювати здобуту інформацію Ставлення: відкритість до постійного самонавчання та взаємонавчання, бажання ділитися здобутими знаннями з іншими особами
Громадянські та соціальні компетентності	Громадянські компетентності Уміння: моделювати свою поведінку як активного і відповідального члена громадянського суспільства, який знає основи права, добре обізнаний із змістом прав людини та вміє їх захищати у правовий спосіб формувати та обстоювати свою громадянську позицію щодо локальних та глобальних питань утримуватися від можливостей зловживати своїми правами виявляти відповідальність, уникати негативних стереотипів та узагальнень, а також мови ворожнечі в обговоренні суспільних проблем і різних соціальних груп

	брати участь у розв'язанні проблем різних спільнот, зважаючи на інтереси їх представників конструктивно співпрацювати з іншими особами, ініціювати або брати участь у реалізації проєктів, громадських заходів критично оцінювати ідейні платформи та діяльність політичних партій, суспільних рухів, організацій та розуміти їх роль у розвитку демократичного суспільства Ставлення: усвідомлення себе відповідальним громадянином України, розуміння своїх прав і обов'язків як громадянина України та готовність їх виконувати; самоповага та повага до прав та гідності інших осіб громадянська поведінка, що ґрунтується на почутті власної гідності та внутрішньої свободи, розвинутій правосвідомості та обстоюванні демократичних цінностей плекання нетерпимості до корупції в усіх її проявах, розуміння неприпустимості толерування нерівності та недоброчесності готовність відмовитися від нечесних практик під час розв'язання проблем визнання цінності іншої особи та повага до її приватності толерантність і готовність до взаємовигідного розв'язання соціально-політичних суперечностей Соціальні компетентності Уміння: ідентифікувати себе як члена різних спільнот, громадянина України формулювати та обстоювати в дискусії власні погляди та переконання, конструктивно спілкуватися на різноманітні актуальні теми історії та суспільства знаходити історичні приклади залагодження суперечностей і конфліктів працювати в групі, досягати порозуміння та налагоджувати співпрацю з іншими особами з відмінними ідеями та цінностями, використовуючи власний досвід та досвід інших осіб, зокрема взятий з історії Ставлення: усвідомлення цінності людини, її життя, здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки повага до законів і традицій, досвіду інших народів, релігій та культур толерантне ставлення до життєвої позиції іншої особи, громадської думки, особливостей соціальної поведінки, способу життя та форм самовираження інших осіб керування власними емоціями, готовність до пошуку компромісів волонтерство, підтримка громадських проєктів та ініціатив, спрямованих на розв'язання актуальних суспільних проблем
Культурна компетентність	Уміння: образно мислити та уявляти характеризувати основні тенденції розвитку культури в минулому та сучасності використовувати мистецькі артефакти для пізнання минулого, осмислювати твори мистецтва в історичному контексті співставляти різні культури, їх цінності, традиції тощо виявляти вплив належності до різних спільнот і зовнішніх чинників на формування поглядів та переконань особи визначати та пояснювати значення належності до соціокультурної спільноти Ставлення: повага до людини, протидія і запобігання проявам дискримінації та нерівного ставлення

	цінування соціального та культурного різноманіття, пояснення його переваг і викликів у сучасному суспільстві свідоме збереження та розвиток власної культури, повага до культур інших народів відповідальна поведінка та піклування про пам'ятки культурної спадщини відкритість до міжкультурного діалогу
Підприємливість та фінансова грамотність	Уміння: використовувати досвід пізнання історії для обрання дієвих життєвих стратегій брати до уваги зміни в історії та суспільстві, оцінювати їх ризики та переваги для власного життя і життя спільноти виявляти інтереси різних спільнот/груп і шукати способи їх узгодження для розв'язання проблем планувати, організовувати, реалізувати індивідуальні чи командні проекти, оцінювати їх ефективність, представляти результати характеризувати економічну політику і розвиток торгівлі, визначати їх вплив на суспільне життя пояснювати спосіб організації національних економік та вплив економічних і фінансових процесів на функціонування суспільства Ставлення: готовність використовувати досвід історії для самопізнання та досягнення цілей сталого розвитку суспільства зважене прийняття рішень на основі досвіду минулого та сучасного соціального життя здатність брати на себе відповідальність за результат власної та колективної діяльності, ініціативність, відкритість до нових ідей усвідомлення економічних та соціальних можливостей і викликів, з якими стикається суспільство здатність приймати фінансові рішення з урахуванням можливих ризиків

Предметні компетентності:

— **хронологічна компетентність** — уміння орієнтуватися в історичному часі, встановлювати близькі та далекі причинно-наслідкові зв'язки, розглядати суспільні явища в конкретно-історичних умовах, виявляти зміни і тяглість життя суспільства;

— **просторова компетентність** — уміння орієнтуватися в історичному просторі та знаходити взаємозалежності в розвитку суспільства, господарства, культури і природного довкілля;

— **інформаційна компетентність** — уміння працювати з джерелами історичної інформації, інтерпретувати зміст джерел, визначати їх надійність, виявляти і критично аналізувати розбіжності в позиціях авторів джерел;

— **логічна компетентність** — уміння визначати та застосовувати теоретичні поняття для аналізу й пояснення історичних подій і явищ, ставити запитання та шукати відповіді, розуміти множинність трактувань минулого та зіставляти різні його інтерпретації;

— **аксіологічна компетентність** — уміння формулювати оцінку історичних подій та історичних постатей, суголосну до цінностей та уявлень відповідного часу або відповідної групи людей, осмислювати зв'язки між історією і сучасним життям.

В основу формування компетентностей учнів та учениць покладено:

- досвід учнів та учениць як здобувачів освіти;
- потреби учнів та учениць, що мотивують до навчання;
- знання та вміння учнів та учениць, набуті в освітньому середовищі (у школі, родині) та соціальних ситуаціях.

Очікувані результати на кінець 7 класу

У 7 класі курс має творчо-дослідницький характер, що визначає принципи відбору змісту та стилістичні особливості його подачі: історичні події та явища, життєдіяльність людей, суспільний устрій та відносини досліджуються учнями фрагментарно, скорочено, основна увага зосереджується на формуванні в учнів початкових уявлень про минуле й сьогодення, елементарних умінь роботи з різноманітними джерелами.

Відбір запропонованих історичних подій, персонажів, громадянознавчих понять тощо автори намагалися збалансувати як з погляду загальної/регіональної історії і сучасного життя суспільства, так і полікультурності, багатоперспективності минулого й сьогодення. Розділи курсу, пропоновані для 7 класу, дають учням змогу послідовно опанувати відповідну інформацію та початкові вміння, ставлення, що формують основу їхньої подальшої громадянської та історичної освіти. Історичний та громадянознавчий складники тісно переплетені у навчальному матеріалі з дотриманням зазначених вище принципів.

Очікувані результати наприкінці розгляду курсу полягають у формуванні первинного уявлення про те, як:

- мислити історико-хронологічно, орієнтуючись в історичному часі, встановлюючи причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами та процесами, діяльністю людей і її результатами в часі, визначати зміни та тривалість у житті суспільства;
- мислити геопросторово, орієнтуватися в соціально-історичному просторі, виявляти взаємозалежність розвитку суспільства, господарства, культури та навколишнього природного середовища;
- мислити критично, працювати з різними джерелами інформації та формулювати історично обґрунтовані запитання;
- мислити системно, виявляти взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємовплив історичних подій, явищ, процесів, постатей у контексті відповідних епох;
- розуміти множинність трактувань минулого й сучасного та зіставляти їх інтерпретації;
 - усвідомлювати власну гідність, реалізувати власні права і свободи, поважати права й гідність інших осіб, виявляти толерантність, протидіяти проявам дискримінації;
 - дотримуватися демократичних принципів, конструктивно взаємодіяти з іншими особами, спільнотою закладу освіти, місцевою громадою та суспільством, долучатися до розв'язання локальних, загальнонаціональних і глобальних проблем;
 - усвідомлювати необхідність утвердження верховенства права й дотримання правових норм для забезпечення сталого розвитку суспільства.